

ההינו והאיו

בעולם מתרשמים מהביצועים היפים של הבורסה היפנית, אבל המספרים המרשימים לא באמת עוזרים לדור הצעיר של ארץ השמש העולה. הם מוטרדים מעליות המחירים למול המשכורות שלא יישרו קו, ובניגוד לדורות הקודמים, הם גם לא מאמינים בעבודה עד צאת הנשמה. במדינה האסיאתית נערכים לעתיד שונה משתוכנן בעבר, שבו יהיו פחות צעירים ומשפחות, יותר מבוגרים, ובלי צמיחה כלכלית משמעותית

מרי רייזל | טוקיו

נראה שהציבור היפני, כולל הממשלה, כבר מקבל את הירידה הזו כמצב נתון. המדינה מנסה להתארגן לעתיד שונה משתוכנן בעבר, עתיד שבו יהיו פחות צעירים ומשפחות, יותר מבוגרים, וללא צמיחה כלכלית משמעותית. במדינה מסוימת, יפן מקדימה חברות מתקדמות אחרות, שכן זה העתיד הצפוי ואולי אף הרצוי בחלקים נרחבים של העולם.

חוסמים משקיעים מבחון

בסוף, בתוצאות נושא משק הבית של האזרח הקטן, שכן משכורותיהם של מרבית העובדים לא הושפעו לטובה מהמהלכים החיוביים בבורסה. "רק חברות שזקוקות לכישרונות צעירים בתחומי ההייטק והמסחר הבינלאומי העלו משכורות", אומר טאקאשי. "לאף אחד אחר בשוק לא העלו, להפך. המשכורות נשארו אותו הדבר אבל המחירים עולים כל הזמן".

אם לא די בכך שעליות השכר מוגבלת לחברות מסוימות ולמגזרים ברורים, הרי השכר במשק נשחק באופן משמעותי ביותר ב-20 השנים האחרונות. כשהגתי עתי ליפן בתחילת המאה, פרופ' באוניברסיטה הרוויח מיליון ין לחודש ועם שני בונוסים באותו סכום בשנה. ערך הין נע אז בין 83 ל-110 ין לדולר. היום עבור אותה משרה השכר עומד על כ-650 אלף ין לחודש ועם בונוס אחד בלבד. גם מענק המחקר שהיה ניתן בלי חשבון הפך למענק שנתי לפי חשבונות רשמיות. שכר סטודנט ירד גם הוא בכ-20 אחוז.

פחות מ-30 אחוז מהחברות בשוק העלו משכורות, בעיקר משום שמספר מבקשי העבודה בשוק הולך ויורד כל הזמן. התקשורת והממשלה מצביעות על הירידה בילודה כגורם המרכזי בחוסר כישרונות לעתיד, אך האמת היא שצעירים יפנים רבים פשוט לא מעוניינים יותר לעבוד קשה. הכסף מפתה היום הרבה פחות ממה שהיה בעבר, ואלו שמעוניינים בקריירה ובתפקידים בכירים יכולים לעבוד בחברות פרטיות או בינלאומיות, ואף לנסוע לחו"ל ולנסות להצליח שם. האופציות האלה צצו בשנים האחרונות בזכות הדרישה לידע בשפות זרות, פתיחת השוק הבינלאומי לחברות מחו"ל, יציאה של חברות יפניות לשוק האסיאתי, והשיפור הכלכלי המשמעותי לפני משבר הקורונה.

"אני לא מבין איך מנתחים את מה שקורה ביפן בלי להתייחס לכל השינויים

יושדה טאקאשי, מנהל בכיר בחברה לייצור שבבי מחשב בטוקיו, מתקרב כעת לגיל פרישה. ולמרות זאת, את הפנסיה הוא אפילו לא רואה באופק. "אני באמצע שנות ה-60 שלי, עוד מעט איאלץ לפרוש רשמית, אבל אני מקווה שאמשיך לעבוד במשך כמה שעות ביום. אני צריך כסף, כי הפנסיה שלי תהיה נמוכה מאוד", הוא אומר בצער.

ייצור שבבי מחשב נחשב לתעשייה המרכזית והפורחת ביפן כיום, שמעלה תקוות לעתיד טוב יותר – וגם מזניקה את הבורסה. עוד נוספת לכך, היא שמיקרוסופט הודיעה לאחרונה שהיא תשקיע בתעשיית השבבים היפנית 2.9 מיליארד דולר, הסכום הגדול ביותר שהיא השקיעה ביפן. ולמרות זאת טאקאשי, הנחשב לבכיר בתעשייה הזאת, לא נשמע אופטימי. "כל העלייה עכשיו בבורסה לא יציבה ולא תחזיק מעמד זמן רב, משום שהיא תלויה ברובה בצריכה מוגברת של שבבי מחשב ובפריחה של אינטליגנציה מלאכותית. כיוון שהממשלה שומרת על ערך נמוך מאוד של המטבע, כדאי לחברות זרות לקנות כאן חלקים. הכרתי פה משקיעים שאין להם מושג מהשקעות ביפן, אבל הם השקיעו משום שהמטבע נמוך וזה מפתה".

האופק הכלכלי הלא-ברור מעסיק הרבה יפנים עכשיו. העליות האחרונות בבורסה היפנית הביאו לגל של אופטימיות בעיתונות הכלכלית הבינלאומית, אך בקרב היפנים נראה שדבר לא השתנה. שער הין עדיין נמוך מאוד, מחירי מוצרי הצריכה הבסיסיים התייקרו בשנים האחרונות, המע"מ עלה והמשכורות בקיפאון. עבור האדם הממוצע, הביצועים הטובים בבורסה לא משפיעים על חיי היום-יום.

"לא ברור למה יש כוונת הלהבות מהבורסה היפנית", אומר פרופ' רותם קובנר מהחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה. "זוהי בוועה זמנית. נכון, היא כרגע מתנפחת ורבים קופצים על העגלה, אולם חשוב לשים לב שלקח לבורסה הזו כמעט 35 שנה לשוב לרמה שאליה הגיעה טרם הקריסה בשנות ה-90. זו אינה צמיחה, אלא סגירת מעגל שבליו משבר כלכלי ארוך מאוד, או, יותר נכון, מצב כלכלי חדש. אם נסתכל על הצמיחה באותה תקופה בבורסה האמריקאית, למשל, נראה קפיצה של 1,400 אחוז במדד הדאו ג'ונס. זו צמיחה!"

פרופ' קובנר מוסיף למושואה את המערכת החברתית המורכבת שקיימת ביפן היום, שמביאה להסתייגותו מההתלהבות: "האוכלוסייה הולכת ומצטמצמת, הילודים נמוכה מאוד, אין כמעט הגירה, וברבעון האחרון של 2023 התל"ג התכווץ.

12

שביעי של פסח תשפ"ד
28.4.2024

פרופ' רותם
קובנר, החוג
ללימודי
מזרח אסיה
באוניברסיטת
חיפה. "לא
ברור למה יש
כזו התלהבות
מהבורסה היפנית.
זו בועה זמנית.
לקח לבורסה
הזו כמעט 35
שנה לשוב לרמה
אליה הגיעה טרם
הקריסה בשנות
התשעים"

ירדה באופן משמעותי וצעירים רבים עזבו. חלקם הגדול הגיע ליפן. אבל כאן, למרבה האכזבה, הם נתקלים ביפן שקטה יותר, בצעירים ממושמעים ששקועים בעצמם, ובעבודות חלקיות ומזדמנות. רחוק מאוד מהחלום שנראה מרחוק. "מה שרואים היום, זה בעייני האופי היפני הטיפוסי – אנשים שקטים, סגורים בעולם שלהם, שרוצים ליהנות מהזמן החופשי שלהם לבר, לעשות מה שצריך כדי לתרום לחברה, ולחיות בנחת", מסביר פרופ' טקאדה, מומחה לכלכלה יפנית שעובד בחברה גדולה למסחר בינלאומי. "בעיני רבים תקופת הבועה הייתה תקופה יוצאת דופן ולא תקופה שמייצגת את העם היפני. הבועה הגדולה הייתה תוצאה של חיפוש אחר גורם מקשר שיכול היה לאחד את העם תחת ערכים משותפים אחרי המלחמה. וזה עבר היטב, הבנייה של טוקיו אחרי המלחמה, ההשקעה בתעשייה, החיים הכלכליים הטובים, פתאום להרבה אנשים היו מקררים, טלוויזיות וכסף לצאת. אבל זו לא תקופה שצריכה להיות קנה מידה לשום השוואה".

טקאדה סבור שבדמיון של המערב, היפני הממוצע הוא זן בודהיסט שמחפש חיים שקטים, "אך לא כל היפנים כך. בשנות עבודתי בחברות הייטק התרשמתי שרוב העובדים שם אהבים את המתח והתחרות כיאה לקפיטליסטים אמיתיים".

לשאלת האופי היפני נדרש גם סאטו, מנהל אחד הבנקים המרכזיים ביפן. סאטו סקרן להבין מדוע העולם חושב שיש בועה חדשה ביפן. הוא מזכיר את העובדה שעולם האינטרנט שינה לחלוטין את אופי ההשקעות גם ביפן, משום שכל אדם יכול לסחור באופן פרטי איך ומתי שהוא רוצה, וקשה יותר לעקוב אחרי הבורסה או לבנות ציפיות לעתיד. העולם הפך לפרטי ובלתי צפוי.

"פעם לא הייתה ברירה והכלכלה הייתה הגורם המאחד היחיד וגם החשוב ביותר אחרי שיפן נהרסה במלחמה. אבל האם זה לא נכון גם עכשיו? אם לא הכסף והחיים הנוחים, מה מאחד את האנשים? זו מדינה בלי דת, עם היסטוריה של אי סגור, חוץ מהחיים ביחד בשטח הגיאוגרפי, אין לנו בעצם הרבה גורמים מאחדים. הכסף הוא אחד מהם". הוא גם מזכיר את העובדה שביפן יש יותר משני מיליון בתים ריקים, שאיש לא רוצה להשקיע בהם. אם יש בועה, הרי זו בועת הנכסים.

יחסים לא מחייבים

הצעירים היפנים היום, אחרי רעידת האדמה הגדולה של 2011 שהביאה לגל

הדרמטיים שמתרחשים ברחבי אסיה בשנים האחרונות. אם קוראים את המפה נכון, הבורסה של טוקיו הפכה לברירת מחדל שנובעת מחוסר ברירה לאור השינויים הפוליטיים, זו התשובה האמיתית", מסביר ניקלאס, המכנה את עצמו "משקיע חובב". "הרבה מניות באסיה אינן אטרקטיביות יותר, ויש זרם הולך וגדל של משקיעים שעוברים מבורסות שונות באסיה לטוקיו פשוט כי אין להם ברירה. אני אחד מהם", מספר ניקלאס. הוא מתגורר ביפן שנים רבות אך הגיע במקור מגרמניה והשקיע בבורסות באירופה וברוסיה.

"עכשיו רוסיה נכנסה למלחמה ולמרות שהייתי רוצה להמשיך להשקיע שם, הם התחילו לחסום הרבה משקיעים מבחוץ, וכאן באסיה יש בריחה מתמשכת מהונג קונג ומסין. רוב ההשקעות שמקפיצות עכשיו את הבורסה היפנית הן של משקיעים שעזבו בורסות אחרות ועברו לטוקיו בלי לדעת בכלל במה הם משקיעים ולמה. הממשלה היפנית ראתה את המצב והקפידה את המטבע, דבר שעוזר היטב לעליית ההשקעות ולמכירות של מוצרים יפניים בחו"ל".

רואה חשבון ותיק מאושש את ההנחות של ניקלאס. הוא מספר שרבים מהלקוחות עברו לבורסה של טוקיו עוד בשנה שעברה. "יש לי כמה לקוחות שהן חברות יפניות גדולות שיצאו מחוץ ליפן, חלק נמצאות בהונג קונג כבר שנים רבות וחלק יושבות בסין ובהודו. כל החברות שעברתי איתן בהונג קונג חזרו כבר ליפן וזה היה תהליך מורכב מאוד שלקח הרבה זמן – להעביר את כל ההשקעות, למכור מניות, לקנות חדרות כאן ולעזור להן להתאיב שוב ביפן. בסין ובהודו נשארו עדיין חברות רבות, לכולם יש עניין לחזק את הקשרים עם המדינות האלו גם כלכלית וגם פוליטית".

כל הפנטזיות התנפצו

שנת הכספים היפנית מסתיימת בסוף חודש מארס כך שלא מזמן, ב-1 באפריל, החלה ביפן שנת כספים חדשה. ערך המניות הגבוה הביא לכך ש-200 חברות כבר נקטו פעולות במטרה לא לאפשר למניות להגיע למחירים גבוהים מדי ולבלום קנייה. סקר שערך הבנק של יפן לסוף שנת הכספים מראה שמצב הרוח בחברות רבות נמוך מהצפוי, ונראה שהשיעור מקריסת הבועה נלמד. הכיוון הוא שליטה על המניות, בלימה של ערך הין העולה כל יום, ואיזון מחדש.

2023 הייתה שנת שינוי ומשבר לאחר שהפעילות הכלכלית בסין ובהונג קונג

היפנים הצעירים כבר לא מוכנים לשלם מחיר עבור הצלחת המדינה

קוג'י (50), עוסק התחום הבנייה: "אי-אפשר להתחתן אם אין כסף, הכל יקר מאוד. בטח שלא לגדל ילדים, כל הדברים לילדים כל כך יקרים. בכלל, הגברים היום במשבר רציני מאוד. נשים לא צריכות אותם יותר, אין ילדים"

מגיעים משם למרות הכלים ה"כבדים" יותר כמו סרטונים ברשת היפנית "ליין" או ביוטיוב שבו מפרסמות בעיקר החברות הגדולות. הצעירים נמצאים באינסטגרם למרות הבעיות שהוא מייצר, כמו אובדן ביטחון עצמי וצורך אובססיבי להעתיק.

הצלחת המדינה יש מחיר

לפני מספר שנים ראינו את הסוציולוגית צ'יוקו ואנו, מהפמיניסטיות המי פורסמות של יפן, לעבודת הדוקטורט שלי שעסקה בתעשיית המין והיי הלילה המורכבים של טוקיו. במהלך השיחה עלה נושא המשבר הכבד שנגרם כתוצאה מהירידה בילודה ועל הנזק שייגרם בעתיד אם מספר המשפחות והילדים יירד. "נזק למי?" שאלה ואנו במבט ישיר ומתגרה. "רק לכלכלה אם את חושבת על זה, אבל לאנשים זה יהיה הרבה יותר טוב – חיים של חופש, עצמאות, אפשרות להיחלט בשביל עצמם. בשביל זה לא שווה להקריב את הכלכלה?" לאואנו אין ילדים והיא אחד הקולות החשובים ביפן הקוראים לשינוי מבנה המשפחה המסורתית היפנית, לשחרור האישה ולחופש ללהט"בים. החופש הוא מחיר שהיפנים שילמו במשך שנים רבות למען הצלחת המדינה והכלכלה, וכעת הם לא רוצים לשלם אותו עוד. בהקשר זה מעניין לראות שהדור המבוגר לומד מהצעירים, בזכות העובדה שהם אחראים לעצמם ורוצים להיות פעילים ללא הרף. משיפועים לא צעירים בונים פרופילים בשלל נושאים ביוטיוב ובאינסטגרם – החל מאיפור ויוגה לפנים וכלה במכירות של אופנה ושיעורי לימוד. המפורסמת ביותר היא מאסאקו וואקאמיאה, שנכנסה לעסקי פיתוח אפליקציות בהצלחה רבה בגיל 88. היא הפכה לדוגמה נפלאה לבני כל הגילים ואף הופיעה עם הרצאה מעוררת השראה בטד. וואקאמיאה מייצגת את הדור החדש של קשישים שמראים לעולם שאם יש רצון – אין גיל. היא מקדמת עולם חדש לגמרי של מבוגרים שעובדים במערכת ישנה אך עם ערכים חדשים של צעירים – ערכי האינדיבידואליות. אין ספק שפערי הדורות, מהערכים החשובים ביותר בעולם הישן, מתחילים לעבור שינוי וטשטוש גבולות.

ההורים חיו כמו מלכים

באופן מעניין, הדור שנתקע בין לבין הוא דווקא דור הביניים, הנמצאים בסוף שנות ה-30 עד סוף ה-40 שלהם, ילדי שנות ה-90 שגדלו מיד לאחר קריסת הבורסה והרגישו מרומים על ידי הגורל. "אני זוכרת שהייתה קנאה גדולה בדור של ההורים שלנו שהצליח לתפוס את ההצלחה הגדולה וחי כמו מלכים", מספר קוג'י, כמעט בן 50, שעוסק בתחום הבנייה בלי משכורת קבועה. עבורו הכלכלה הקורסת היא איום כבד משום שאדם בגילו, עם ניסיון מוגבל, לא ימצא שום עבודה אחרת אחרי שייאלץ לפרוש בגלל הגיל. הוא חוסך כל יום בשביל גיל מבוגר יותר ומדי פעם הולך לסמינרים ללמוד התמחויות חדשות לעתיד. לדבריו, יש סמינרים רבים כאלו משום שחשוב שאנשים ימשיכו לעבוד ולהיות יעילים כל חייהם. "כאן אי-אפשר להתחתן אם אין כסף, הכל יקר מאוד", הוא אומר. "בלי משרה מלאה לאורך זמן, אף אחד לא רוצה להתחתן. בטח שלא לגדל ילדים, כל הדברים לילדים כל כך יקרים. בכלל, הגברים היום במשבר רציני מאוד. נשים לא צריכות אותם יותר, אין ילדים, מה יש לנו לעשות? לקרוא מנגה ולראות אנימה. לפחות זה כיף בלי הפסקה".

דור הביניים גדל עם ציפייה להיות כמו הוריו אך למד להתאכזב. קשה לרדת מעץ גבוה, בעיקר כשאינו עליו ענפים לעזרה. הבנק של יפן שמר על ריבית שליית במשך 17 שנה, ואיש לא מצפה יותר לשינויים לטובה. "ביפן של היום, כל איש לעצמו", נאנח קוג'י וחוזר הביתה, שם מחכה לו הפודל שלו בשמחה רבה.

בלתי פוסק של רעידות, ואחרי סגרי הקורונה, משתנים באופן משמעותי ובלי הרף. "אנחנו יודעים שהדור המבוגר חושב שאין לנו שום דבר לחשוב עליו חוץ מס' מארטפון וקניות באינסטגרם, אבל זה לגמרי לא נכון", מצהיר סטודנט למינהל עסקים. "אנחנו הדור שישקם את יפן ואנחנו צריכים להתחיל להזיז את עצמנו. כולנו צריכים ללכת להצביע, ולא לפחד. אפשר להקים חברה לבר ואפשר גם לבלות את החיים עם המנגה שאתה אוהב, עבר זמן הפחד".

והוא צודק. הדור המבוגר והמודרן חי את שנות ה-80 ומבחינתו הצלחה וכלכלה פורחת עוברות דרך עבודה קשה, רצינות, הקרבה והקשבה לבוס ולצורכי המדינה. היום מדובר בעולם אחר. הצעירים של היום מוראגים וחוששים מהעתיד, מכך שלא יהיו להם פנסיות, מכך שהכלכלה לא תחזור לעולם להיות מה שהייתה. הם חוסכים כ-20 אחוז מהמשכורת לבר החל מתקופת האוניברסיטה וזאת ממשכורת מזערית של סטודנט, משום שבגיל צעיר הם מודעים לבעיות של המדינה ולעתיד המדאיג. אך מצד שני, הערכים השתנו ומה שהדור המבוגר תופס כ"עצלות", הצעירים מגדירים כערכי חיים בריאים יותר. הם לא רוצים לעבוד קשה עד אמצע הלילה, והם בטח שלא מוכנים להיות סמוראים שיתאבדו בגיל צעיר מעורף עבודה. הם רוצים איזון. הפארקים הציבוריים מלאים בסופי שבוע באבות צעירים עם תינוקות וילדים במשחקי חברה משותפים, תופעה חדשה לגמרי שלא הייתה קיימת כשגברים עבדו עד חצות. אמהות צעירות רבות עובדות אך דורשות לחזור הביתה בזמן, וזוגות צעירים אחרים מעדיפים לגדל כלב מאשר ילדים ולבזבז כסף על עצמם. היום יש תחושת חופש שעולה במחיר כלכלי, אך נותנת בתמורה הרגשה ברורה שהחנק החברתי קורס.

הדור הצעיר עבר מעל שנתיים של בדידות בחסות סגרי הקורונה הנוקשים, בחברה שבה הוא למד להיות באופן הרמוני וקולקטיבי עם מספר רב של אנשים סביב – בין שזו המשפחה שחיה כיחידה אחת ובין שמדובר בבית ספר או בחוגים ואירועים חברתיים. לפתע, דור שלם מצא את עצמו לבד. ההשפעה הגדולה ביותר היא על תלמידי התיכון, אך למעשה היא ניכרת בכל הגילים. הצעירים למדו להיות עם עצמם, ובתוספת היכולת להיות בקשר וירטואלי, הזמן שהם מבילים עם בני אדם נוספים ירד באופן משמעותי.

הם אוהבים להיות לבד, להשקיע בתחביבים שונים, לבלות שעות באינסטגרם. המנגה והאנימה עדיין שולטות בחברה היפנית. בעבר אפשר היה למצוא לשימוש חוזר את חוברות המנגה שאנשים קוראים ברכבת ומשאירים על המדף העליון. היום אפשר לקרוא הכל באינטרנט, באופן יותר פרטי ובלי שאיש יראה. העולם הווירטואלי נתן לאנשים את מה שהם אוהבים – פרטיות מוחלטת. עין החברה החדה כבר לא צופה בהם כל הזמן.

גם הספורט הפך לאישי – ברחבי המדינה נפתחו מגרשי סקייטבורד ורבים מגיעים לשם לבד עם הסקייטבורד שלהם כדי להתגלגל וליהנות. אך התקשורת הבינ-אישית לא קיימת והשיח הציבורי והפוליטי דן באופן שיטתי בהתפרקות הקהילה ובעלייה של דור שזקוק לחברה באופן חלקי וזמני בלבד.

בסקר שערכתי בינואר האחרון בנושא אהבה, דייטינג ומיניות בין הגילים 20-18, קיבלתי תשובות מעניינות מאוד. "אנחנו כן מעוניינים מאוד בבני זוג, בחיי מין, וגם באהבה, אבל סוג היחסים שאנחנו רוצים היום הוא שונה. עדיף משהו יותר קצר ופחות מחייב לאורך זמן", ענו רבים מהנשאלים. תשובה דומיננטית נוספת הייתה "אני רוצה זמן גם לעצמי, לא רק למישהו אחר. חוץ מזה שביחד זה מאוד יקר ואני לא רוצה לבזבז על אחרים אלא רק על דברים שאני אוהב". תפיסת עולם חדשה ושונה לגמרי מזו שהייתה רק לפני הקורונה, וללא ספק לפני כעשור. האינסטגרם הוא הבעיה הגדולה ביותר בהקשר הזה, לאחר שהפך לכלי המרכזי לכל צורך, החל מתקשורת וכלה בשיווק. כולם מפרסמים בעיקר שם, ולקוחות